

10. Третяк Г. С. Державне регулювання економіки та економічна політика [Електронний ресурс] / Третяк Г. С, Бліщук К. М. // ЛРІДУ НАДУ. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/c3fba63b-7f37-45b7-82d5-b8046b1fd945.pdf

11. Мельник А. Ф. Макроекономіка та Макроекономічна політика / А. Ф. Мельник. – Київ: Знання, 2008. – 699 с. – (Вища освіта XXI століття). – ISBN 978-966-346-392-6

Кокорєв О.В.

кандидат філософських наук, викладач,

Коледж зв'язку та інформатизації

Одеської національної академії зв'язку імені О.С. Попова

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЛІБЕРАЛЬНІЙ ДЕМОКРАТІЇ В ЛАТВІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Попри те, що Латвія є повноправним членом ЄС, ліберальна демократія у цій країні не є стійкою, а її цінності є контрверсійними для багатьох громадян. За оцінками шведської дослідницької інституції V-Dem Institute, Латвія належить до ліберальних, а не електоральних демократій, однак для країни характерне наростання дефектів демократії. Британська аналітична компанія Economist Intelligence Unit, яка визначає рейтинг демократичності держав, не віднесла Латвію (як і інші країни Балтії) до країн зі стабільною демократією з огляду на недоліки у площині політичної культури, політичної участі. За результатами 2019 року Латвія посіла 38-е місце у світі [7].

Від початку фундаментальних перетворень у 1990-х роках Латвія систематично оцінює стан демократії в країні. Після набуття країною членства у ЄС моніторингові дослідження якості демократії найперше проводить Інститут соціальних і політичних досліджень Латвійського університету. Двома найбільшими дослідженнями були «Наскільки демократичною є Латвія? Моніторинг демократії 2005–2007 рр.» [4] та продовження першого проекту – «Наскільки демократичною є Латвія? Демократичний аудит 2005–2014 рр.» [5].

Безумовно, виконання Латвією Копенгагенських критеріїв як країни-кандидата на вступ до ЄС та членство від 2004 року в цій організації

значно зменшило вплив негативних зовнішніх чинників на внутрішньополітичні процеси Латвії, сприяло демократизації латвійського суспільства. Тобто, євроінтеграція слугувала дієвим інструментом ліберальної демократизації. Очікувано, європейський вектор розвитку мав стримати популістські, праворадикальні та інші деструктивні процеси в Латвії. Однак після приєднання до ЄС ліберально-демократичні трансформації сповільнилися, увиразнилися симптоми демократичної «втоми». Втім, це не виняткова особливість Латвії: для більшості європейських «молодих» демократій перспектива вступу до ЄС виступала рушійною силою демократизації, але після набуття статусу держави-учасниці ЄС мотивація закріплювати демократичні перетворення знизилась.

Проблеми стійкості ліберальної демократії в Латвії очевидні з огляду на результати останніх парламентських виборів (06.10.2018 р.), які засвідчили ріст недовіри до традиційних партій і політиків. До латвійського Сейму пройшли нещодавно утворені (у 2016–2017 роках) політичні партії, які побудували виборчу кампанію на класичних для новітніх популістів темах антикорупції, потреби оновлення політичного класу та ін. Це відбиває загальноєвропейську тенденцію останніх років щодо росту популярності правопопулістських партій в умовах економічного спаду та міграційної кризи.

У Латвії на останніх парламентських виборах значну електоральну підтримку отримали саме антисистемні популістські політичні сили, які вперше заявили про себе як суб'єкти пасивного виборчого права:

1) партія «Кому належить держава?» (Kam pieder valsts, KPVLV) набрала 14,25% голосів. Партія маніпулює питанням, до яких чутливі латвійці: дешеві ліки, створення сприятливих умов для збільшення кількості населення до 2,5 млн осіб (нині – бл. 1,9 млн осіб), збільшення фінансування медицини тощо;

2) партія «Нова консервативна партія» (Jaunā konservatīvā partija, ЖКР) консервативного, націоналістичного спрямування. В ході своєї першої виборчої кампанії ця політична сила зуміла набрати 13,58% голосів латвійських виборців. Програма цієї політичної сили засвідчує підтримку електоральної, однак не ліберальної демократії. Наприклад, нові консерватори підтримують запровадження єдиної шкільної системи державною мовою (тобто, і для шкіл національних меншин), розглядають шлюб виключно як союз чоловіка та жінки, уважають

неприйнятним впровадження інституту цивільного партнерства (за прикладом Естонії), зокрема й для одностатевих пар і под.;

3) альянс «Розвиток/За!» (Attīstība/Par!). Ця політична сила в ході першої ж виборчої кампанії набрала понад 12% голосів виборців. Альянс підтримує прийняття закону про спільне проживання, є активним прихильником об'єднаної Європи та інших ліберально-демократичних меседжів. Водночас політична програма альянсу¹ містить чисельні популістські гасла, як-от потроєння фінансування науки, подвоєння упродовж десяти років пенсій, підвищення мінімальної заробітної плати до 500 євро на місяць і т. д. Альянс виступає за автоматичне надання громадянства Латвії усім неповнолітнім дітям негромадян.

Найбільшу загрозу для подальшої поступальної демократизації Латвії становлять проблеми в площині політико-правових цінностей, політичної культури в цілому. Основними з них вважаємо наступні:

- відчуття політичного безсилля в більшості латвійців, їх низька довіра до політиків, що призводить до контрпродуктивного відчуження від політики, а відтак знижує перспективу зміцнення демократичної політичної культури;

- падіння виборчої активності, що ставить питання легітимності влади, рівень довіри до виборних органів. Наприклад, у 2010 році на виборах Сейму проголосували 63,1% виборців, 2011 – 59,5%, 2014 – 58,9%, 2018 – 54,6%;

- помітне наростання відчуження суспільства від владної еліти. Не в останню чергу причиною цього є наростання соціальної нерівності, відсутність стратегічного підходу латвійської влади до соціальних питань;

- 10,7% населення Латвії (220,5 тис. осіб) досі мають статус негромадян. Однак, позитивом є розв'язання питання автоматичного надання громадянства Латвії дітям, народженим від батьків-негромадян (з 01.01.2020 р.).

Рівень довіри латвійців до влади та інших значущих інститутів демократії залишається невисоким. За результатами опитування Євробарометра, проведеного наприкінці 2019 року [6]:

- в Латвії дуже низький рівень довіри уряду та парламенту. Уряду довіряють лише 28% латвійців (для порівняння: у Литві – 32%, в Естонії – 43%). Ще нижчим є рівень довіри законодавчому органу: лише 19%

¹ Див.: <https://attistibaipar.lv/programma>

опитаних у Латвії довіряють йому (для порівняння: у Литві – 13%, в Естонії – 40%);

- національній системі правосуддя в Латвії довіряють лише 37% опитаних латвійців;

- лише 6% опитаних латвійців довіряє політичним партіям. Якщо у Литві результати є дуже схожі з латвійськими, то в Естонії – незначні, але відмінності в кращу сторону (13% довіряють);

- рейтинг довіри національним друкованим медіа Латвії становить 48%. У випадку з телебаченням, яке традиційно має потужний вплив на громадян, рівень довіри вищий – 63%. Інтернет-медіа мають низьку довіру латвійців – 34%. Лише 22% литовців довіряють інформації у соціальних мережах.

Рейтинг Латвії в Індексі свободи преси (Press Freedom Index) за час його визначення (від 2013 року) незмінно зростає: у 2020 році країна зайняла 22-е місце у світі (для порівняння: Естонія – 14-е, Литва – 28-е місце). Однак, на нашу думку, серйозною перешкодою стійкості демократії в Латвії є недофінансування державних медіа. Ще у 2008 році латвійський уряд у відповідь на початок глобальної фінансової кризи скоротив на 25% фінансування державних мовників та відтоді не збільшив їх підтримку. Багато журналістів втратили робочі місця, а чимало програм були закриті. Це ставить питання про якість контенту, його своєчасність. Небезпечність ситуації полягає в тому, що Латвія є в групі країн, на яку спрямовані іноземні дезінформаційні кампанії [1, с. 34].

Ймовірно, закриття з 01.01.2020 р. найстарішого комерційного телеканалу Латвії *Latvijas Neatkarīgā Televīzija (LNT)* може послабити плюралізм у медіасередовищі Латвії та ускладнить подальше запобігання та протидію фальшивим новинам і дезінформації. Також журналісти Латвії стикаються з різноманітним тиском, найперше – у період виборчих кампаній. Однак позитивом є те, в більшості випадків суди ухвалюють рішення саме на користь представників мас-медіа.

Проблему для стійкості демократії в Латвії становить недостатньо міцний (крихкий) прошарок середнього класу в країні. Саме середній клас виступає соціальною базою демократичних перетворень у будь-якій країні. Хоча в опитуванні громадської думки [2] 44% населення Латвії визначили свою приналежність до середнього класу, аналіз за критеріями відповідності до цього прошарку засвідчує відповідність йому значно меншої частини латвійців.

Перспективу латвійської демократії, на наше переконання, сильно ускладнюють демографічні зміни, найперше – стрімке скорочення відсотка молоді в структурі населення. На початок 2019 року в Латвії проживало осіб, віком 18-24 років, вдвічі менше, ніж у 1991 році [3]. Країна займає одну з найгірших позицій в ЄС за чисельністю молоді. За оцінками Євростату, у 2040 році половина населення Латвії буде старше 50 років. З початку 2010 році чисельність населення Латвії вже зменшилася на 200 тисяч.

Вважаємо, що за роки членства Латвії в ЄС не лише не відбулося помітного поступу цієї країни в частині демократизації, а й намітилася стагнація, а у окремих питаннях – навіть очевидний регрес.

Список використаних джерел:

1. *Democracy Facing Global Challenges*. V-Dem Annual Democracy (2019). Gothenburg: University of Gothenburg.
2. Helmane, I., Dambe, A. (2020). *Vidusslānis Latvijā ir trausls*. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/313558-vidusslanis-latvija-ir-trausls-2020>
3. *Jaunieši Latvijā* (2019). URL: file:///D:/Media/Downloads/_sites_default_files_publication_2019-10_Jauniesi%2520Latvija_%252819_00%2529_LV.pdf
4. Ramanes, I; Rozenvalds, J. (Eds.) (2009). *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas monitorings, 2005–2007*. Stratēģiskās Analīzes Komisija.
5. Rozenvalds, J. (Ed.) (2014). *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits, 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.
6. *Standard Eurobarometer 92* (2019). URL: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STAN DARD/yearFrom/1974/yearTo/2019/surveyKy/2255>
7. *The EIU Democracy Index 2019* (2020). URL: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>